

بررسی عوامل مؤثر بر حجم مطالبات معوق و سررسید شده شعب منتخب بانک سپه

دکتر مجید آقایی^۱
دکتر مهدیه رضاقلی‌زاده^۲

چکیده

شبکه بانکی کشور همواره با مشکلی به نام مطالبات معوق و سررسید شده روبه‌رو بوده و این مطالبات معوق پیامدهای بسیاری نظیر کمبود نقدینگی و کاهش حجم اعتبارات را برای شبکه بانکی کشور در پی داشته است. با توجه به اهمیت نقش این مطالبات در سیستم بانکی کشور، در مطالعه حاضر به بررسی عوامل بانکی و اقتصادی مؤثر بر حجم مطالبات معوق و سررسید شده شعب مختلف بانک سپه در قالب الگوهای پانل دیتا طی دوره زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳ پرداخته شده است. نتایج به دست آمده حاکی از این است که متغیرهای بانکی شامل کل تسهیلات اعطایی، شاخص ریسک، اندازه شعب و متغیرهای اقتصادی شامل نرخ سود تسهیلات و نرخ تورم دارای تأثیر مثبت و معنی‌داری بر افزایش مطالبات معوق شعب مختلف بانک سپه در طی دوره مورد بررسی می‌باشند، در حالی که نرخ رشد اقتصادی تأثیر منفی و معنی‌دار بر حجم مطالبات معوق بانک سپه داشته است.

کلمات کلیدی: مطالبات معوق و سررسید گذشته، پانل دیتا، بانک سپه

طبقه‌بندی JEL: E5, C23

^۱ استادیار اقتصاد، گروه اقتصاد نظری، دانشگاه مازندران، ایران. m.gholizadeh@umz.ac.ir
^۲ استادیار اقتصاد، گروه اقتصاد، بازرگانی، دانشگاه مازندران، ایران. m.gholizadeh@umz.ac.ir

مقدمه

صنعت بانکداری، از بخش‌های مهم و اساسی اقتصاد و بستر ساز اصلی رشد و پویایی سیستم مالی و در نتیجه رشد و توسعه اقتصادی است. تحرک واقعی سیستم مالی است که زمینه و امکان رشد و توسعه سایر بخش‌های اقتصادی و بخش واقعی اقتصاد را فراهم می‌آورد. بانک‌ها، واسطه مالی بین سپرده‌گذاران و متقاضیان تسهیلات بوده و با استفاده از منابع خود و سپرده‌های مردم مبادرت به اعطای تسهیلات می‌کنند. بانک‌ها با در اختیار داشتن بخش عمده‌ای از نقدینگی جامعه، نقش بسیار حساس و مهمی در نظام اقتصادی ایفا کرده و در تنظیم روابط و مناسبات اقتصادی جامعه، تأثیر بسزایی دارند. موضوع سپرده، اصلی‌ترین و از مهم‌ترین عامل وجودی بانک به‌شمار می‌رود. به سهولت می‌توان مدعی شد که توسعه بانک در درجه اول، بستگی به افزایش حجم سپرده‌های آن دارد. تسهیلات اعطایی بانک‌ها از محل این سپرده‌ها تأمین می‌شود و اگر بازگشت تسهیلاتی اعطایی بانک‌ها با مشکل مواجه شود، کارکرد سیستم بانک نیز مختل می‌گردد. بنابراین، شناسایی عوامل مؤثر بر مانده سپرده‌ها و همچنین عوامل مؤثر بر میزان تسهیلات معوق بانک‌ها برای سلامت سیستم بانکی در حال حاضر و رشد و توسعه آن در آینده بسیار ضروری است.

بانک‌ها مشابه بنگاه‌های تولیدی اقتصادی هستند و با بهره‌گیری از نهاده‌های تولیدی (سرمایه اولیه، سرمایه ثابت و سپرده‌های مردم) به تولید خدماتی، چون اعطای وام و تسهیلات بانکی و تخصیص اعتبار، اهتمام می‌ورزند. بنابراین، بانک‌ها در راستای فعالیت اقتصادی با در نظر گرفتن اصل امنیت سرمایه‌ها و سپرده‌ها، ترتیبی را اتخاذ می‌نمایند تا اصل و سود تسهیلات اعطایی به مشتریان را برگردانند اما به دلایلی چون عدم اصلاح ساختار مالی و پولی اقتصاد، تخصیص نامطلوب منابع و دخالت بیش از اندازه دولت در اقتصاد، انتقال ناکارایی پس‌اندازها به سرمایه‌گذاری، نظام ناکارآمد تصمیم‌گیری و اداری، باعث عدم ثبات مالی و برگشت سرمایه‌ها گشته است و هر از چند گاهی، بانک را برای وصول مطالبات و برگشت سرمایه‌ها با مشکلاتی روبه‌رو ساخته است. از این‌رو، بانک‌ها همواره با مشکل اعتبارات بازپرداخت نشده روبه‌رو هستند که در سیستم بانکی از آن به‌عنوان مطالبات معوق و سررسید گذشته، یاد می‌شود. معوق شدن مطالبات بانکی زیان‌های فراوانی

از جمله بلوکه شدن بخش اعظمی از منابع بانکی، کاهش دفعات گردش مطالبات و افزایش دوره وصول مطالبات، کاهش توانایی پاسخگویی (ارائه خدمات) به مشتریان، افزایش ریسک اعتباری بانکی، اتلاف وقت و منابع واحدهای ذیربط بانکی برای وصول مطالبات و افزایش هزینه‌های بانک برای سیستم بانکی را خواهد داشت.

با توجه اهمیت بازگشت تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مشکلاتی که مطالبات معوق و سررسید گذشته می‌تواند برای سیستم بانکی کشور ایجاد کند، بررسی عوامل مؤثر بر این مطالبات معوق برای ارائه راهکارهای لازم برای مدیران بانک‌ها ضرورت می‌یابد. به‌همین منظور، در این مطالعه به بررسی عوامل بانکی و اقتصادی مؤثر بر مطالبات معوق شعب مختلف بانک سپه طی دوره زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳ پرداخته می‌شود.

۱- مبانی نظری تحقیق

براساس تعریف، مطالبات معوق تمام مطالبات بانکی است که بیش از دو ماه از سررسید آنها گذشته است یا بدون توجه به زمان سررسید، سوخت شده‌اند و دیگر امکان وصول آن‌ها وجود ندارد. منشأ به‌وجود آمدن مطالبات معوق را می‌توان به عوامل درون بانکی (درون سازمانی) و عوامل بیرون بانکی (بیرون سازمانی) و عوامل مالی و اقتصادی تقسیم‌بندی کرد.

عوامل درون سازمانی که می‌توانند باعث ایجاد و رشد مطالبات معوق شوند، عبارتند از: عدم وجود سیستم ارزیابی دقیق مشتریان بانک، کندی روند وصول مطالبات، عدم وجود مدیریت مؤثر بر اقلام دارایی‌ها، ضعف کیفی فرآیند و مراحل بررسی تسهیلات اعطایی، عدم دقت لازم در خصوص وضعیت مالی و اعتباری ضامن یا ضامن‌ها، عدم وجود سیستم هدف‌گذاری تعهدات بانک و پایین بودن نرخ خسارت تأخیر نسبت به هزینه تحصیل پول در بازار غیررسمی است.

از عوامل بیرون سازمانی که باعث ایجاد و رشد مطالبات معوق شوند نیز می‌توان از سیاست‌زدگی بانک‌ها و تسهیلات تکلیفی، عدم وجود سیستم اطلاعات یکپارچه، بروز حوادث غیرمترقبه، تغییر و تحولات در قوانین و مقررات، عدم وجود بسته‌های فرهنگی مناسب، تغییر و تحولات سیاسی - اقتصادی و فوت وام‌گیرنده و بروز مشکلاتی در انحصار وراثت یاد کرد. (اکرامی و رهنما، ۱۳۸۸).

یکی دیگر از عوامل مؤثر بر ایجاد و رشد مطالبات معوق بانکی را می‌توان متغیرهای مالی و اقتصادی نظیر تورم، رکود اقتصادی و مشکلات واحدهای تولیدی در تأمین مالی به‌موقع ذکر کرد.

افزایش تورم موجب عدم تمایل پرداخت بدهی ناشی از افزایش سطح عمومی قیمت‌ها گردیده و انتظار کاهش ارزش بدهی ناشی از تورم سبب افزایش مطالبات معوق می‌گردد. عامل رکود نیز موجب عدم فروش محصولات و خدمات گردیده و موجب افزایش دوره وصول طلب و نهایتاً دوره گردش عملیات می‌شود و بدین ترتیب امکان بازپرداخت بدهی‌ها کاهش می‌یابد.

۲- مطالعات انجام شده

در این قسمت از تحقیق، به مرور برخی از مطالعات انجام شده داخلی و خارجی در این زمینه پرداخته می‌شود.

کاسترو (۲۰۱۳)، در مطالعه‌ای با عنوان «عوامل اقتصاد کلان ریسک اعتباری در سیستم بانکی: مورد GIPSI» به بررسی رابطه میان پیشرفت‌های اقتصاد کلان و ریسک اعتباری بانکی و عوامل مؤثر بر مطالبات معوق در کشورهای یونان، ایرلند، پرتغال، اسپانیا و ایتالیا پرداخت. یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد که شرایط بد متغیرهای کلان اقتصادی نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در افزایش مطالبات معوق بانک‌ها در این کشورها دارد و همچنین تمام معیارهای سیاسی که می‌تواند برای ترویج رشد اقتصادی، اشتغال، بهره‌وری و رقابت به‌منظور کاهش بدهی‌های عمومی و خارجی در این کشورها اجرا شوند، برای ایجاد ثبات در اقتصاد خود بسیار ضروری هستند.

داسیلوا و دیوینو (۲۰۱۳)، در مطالعه‌ای با عنوان «نقش قوانین بانکی در یک اقتصاد تحت ریسک اعتباری و شوک نقدینگی» به بررسی نقش قوانین بانکی در ایجاد و رشد مطالبات معوق بانکی در برزیل پرداختند. نتایج این مطالعه نشان داد که ریسک اعتباری و افزایش مطالبات معوق دوره‌ای است و ریسک عدم بازگشت تسهیلات اعطایی به‌ویژگی‌های ساختاری بستگی دارد. بر این اساس سیاست‌گذاران بانکی می‌توانند با تنظیم سیاست‌هایی برای ارتقای ثبات مالی و کارایی، میزان مطالبات معوق بانکی را کاهش دهند.

اکرامی و رهنما اسکی (۱۳۸۸)، در مطالعه‌ای از طریق بررسی برخی عوامل مرتبط با مطالبات سررسید گذشته و معوق، به ارایه راهکارهایی برای پیشگیری از ایجاد آن پرداختند. در این راستا، رابطه نه متغیر؛ معدل موجودی شش ماهه حسابجاری، داشتن چک برگشتی، سابقه افتتاح حسابجاری، زمینه فعالیت تولیدی متقاضی، سابقه اعتباری مشتری، نوع وثیقه ارایه شده، حجم گردش بستانکار حساب جاری، مبلغ تسهیلات و نسبت مبلغ تسهیلات به معدل موجودی به‌عنوان متغیرهای مستقل پژوهش، با وضعیت بازپرداخت تسهیلات (معوق شدن در مقابل معوق نشدن)، به‌عنوان متغیر وابسته پژوهش بررسی شده است. داده‌های پژوهش از طریق بررسی پرونده‌های موجود در بانک تهیه و با روش آماری رگرسیون لوجستیک، تجزیه و تحلیل شده است. از مدل نهایی، می‌توان نتیجه گرفت با افزایش یک واحد در متغیرهای چک برگشتی، سابقه اعتباری و نسبت مبلغ به معدل موجودی، احتمال معوق شدن تسهیلات افزایش یافته و با افزایش یک واحد در حجم گردش بستانکار حسابجاری متقاضی، احتمال معوق شدن تسهیلات کاهش می‌یابد.

رستمیان و طبسی (۱۳۸۹)، در مطالعه‌ای به بررسی عوامل مؤثر در ایجاد مطالبات معوق در بانک‌های تجاری مناطق آزاد تجاری-صنعتی کیش طی سال‌های ۸۶-۱۳۸۰ می‌پردازند. در این تحقیق، پرونده‌هایی انتخاب شده است که مرجع صدور مصوبه آن‌ها کمیته اعتباری مدیریت شعب بوده و بیشترین بدهی معوق را به هر یک از شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش دارند و با مراجعه به پرونده‌های این مشتریان، اطلاعات لازم برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استخراج شده است. در انتها ۵۸ پرونده مطالبات معوق طی دوره زمانی مذکور به‌صورت تصادفی مشخص و مورد بررسی قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از توزیع فراوانی، شاخص‌های مرکزی و پراکندگی، تحلیل همبستگی اسپیرمن و آزمون کای دو استفاده شده است. براساس نتایج تحقیق، بین نوسانات نرخ ارز، نوع فعالیت اقتصادی، مدت زمان اعتبارات اعطایی، نوع موارد استفاده از اعتبار، نوع وثایق دریافتی و نوع اعتبار اعطایی، با مطالبات معوق رابطه وجود دارد.

حیدری و همکاران (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای به بررسی اثر شوک‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها در دوره زمانی ۸۷-۱۳۷۹ با استفاده از یک مدل VAR پرداخته‌اند و به‌منظور بررسی اثر واکنش مطالبات معوق به شوک‌های اقتصادی، از تابع واکنش آنی و

تجزیه واریانس استفاده شده است. نتایج تحقیق طبق مدل‌های برآزش شده، تأثیر شوک متغیرهای اقتصادی که از اجرای سیاست‌های پولی و مالی نظیر تورم، رشد ناخالص داخلی بدون نفت، حجم نقدینگی و نرخ سود تسهیلات به وجود می‌آید، به ترتیب دارای بیشترین تأثیر بر مطالبات معوق سیستم بانکی نسبت به سایر متغیرهای کلان اقتصادی هستند.

۳- ارائه مدل تحقیق و بررسی متغیرها

به منظور بررسی عوامل مؤثر بر مطالبات معوق و سررسید شده در شعب مختلف بانک سپه با توجه به مطالعات انجام شده قبلی و مبانی نظری، از معادله زیر استفاده می‌کنیم:

$$Z_{it} = \beta_0 + \beta_1 T_{it} + \beta_2 S_{it} + \beta_3 R_{it} + \beta_4 Inv_{it} + \beta_5 G_{it} + \beta_6 P_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

بر اساس معادله بالا، مطالبات معوق شعب مختلف بانک سپه تحت تأثیر مجموعه‌ای از متغیرهای بانکی (کل تسهیلات اعطایی، اندازه و شاخص ریسک شعب مختلف) و متغیرهای اقتصادی (نرخ سود تسهیلات، نرخ تورم و نرخ رشد اقتصادی) قرار دارد.

Z_{it} بیانگر میزان مطالبات معوق و سررسید گذشته شعب مختلف بانک سپه طی سال‌های مورد بررسی می‌باشد و متغیر وابسته این تحقیق است. مطالبات معوق در دفاتر بانک دارای سرفصل‌های متعدد می‌باشند که در این تحقیق شامل کلیه تسهیلاتی است که به مشتریان داده شده ولی بازپرداخت نشده است و جزء دیون مشتریان بوده و سررسید آن مقتضی شده و اقدامات لازم برای اجرای دستورالعمل ویژه وصول مطالبات معوق انجام شده است. T_{it} ، از متغیرهای توضیحی مدل است و نشان‌دهنده میزان واقعی کل تسهیلات اعطایی شعب مختلف بانک سپه طی سال‌های مورد بررسی می‌باشد.

S_{it} ، نشان‌دهنده اندازه شعب مختلف بانک سپه و از عوامل بانکی تأثیرگذار بر حجم مطالبات معوق می‌باشد. بر اساس مطالعات انجام شده قبلی، تأثیر اندازه شعب بر حجم مطالبات معوق متفاوت است. از یک طرف، شعب بزرگتر نسبت به شعب کوچکتر مدیریت ریسک بهتری دارند و در نتیجه با ارزیابی دقیق‌تر مشتریان، می‌توانند حجم مطالبات معوق را کاهش دهند ولی از طرف دیگر، شعب بزرگتر با مشکل کنترل و نظارت بر وام‌ها و مشتریان روبه‌رو بوده و

در نتیجه با حجم بیشتری از مطالبات معوق نیز مواجه هستند. در این تحقیق، از متغیر نسبت دارایی‌های هر شعبه به کل دارایی‌های شعب مورد بررسی به‌عنوان شاخص اندازه بانک استفاده شده است.

یکی دیگر از عوامل بانکی مؤثر بر حجم مطالبات معوق، میزان ریسک‌پذیری یا به‌عبارت دیگر، رفتار احتیاطی شعب مختلف بانک سپه می‌باشد که با شاخص نسبت وام‌های اعطایی به دارایی‌های هر شعبه، اندازه‌گیری می‌شود. براساس مطالعات انجام شده قبلی می‌توان گفت هر چقدر شعب مورد بررسی ریسک‌پذیری بالاتری داشته باشند، احتمالاً میزان مطالبات معوق بیشتری مخصوصاً در زمان رکود اقتصادی خواهند داشت.

INV_{it} نشان‌دهنده نرخ سود واقعی تسهیلات اعطایی شعب مختلف بانک سپه طی سال‌های مورد بررسی می‌باشد. متغیرهای G_{it} , P_{it} نیز به‌ترتیب نشان‌دهنده نرخ تورم و نرخ رشد اقتصادی می‌باشند و بیانگر تأثیر شرایط کلان اقتصادی بر حجم مطالبات معوق شعب مختلف بانک سپه می‌باشند.

۴- تخمین و برآورد مدل

۴-۱- آزمون ریشه واحد پانل^۱

برای بررسی ایستایی یا نایستایی متغیرها در این تحقیق از آزمون‌های مختلف ریشه واحد پانل مانند لوین و همکاران^۲، ایم، پسران و شین^۳، پسران و فیشر^۴ و فیشر^۵ استفاده گردید. براساس این آزمون‌ها تمام متغیرهای مورد استفاده در این تحقیق در سطح اطمینان بالای ۹۹ درصد و در سطح ایستا می‌باشند.

¹ Panel Unit Root test

² Levin, Lin & Chu

³ Im, Pesaran and Shin

⁴ ADF - Fisher

⁵ PP - Fisher

جدول شماره ۱: بررسی ایستایی و ناپایداری متغیرهای تحقیق

نوع آزمون	مطالبات معوق ^۱ *		کل تسهیلات*		نرخ سود تسهیلات*		نرخ رشد اقتصادی*	
	آماره	احتمال	آماره	احتمال	آماره	احتمال	آماره	احتمال
آزمون لوین	-۲۳.۱۴۸۸	۰.۰۰۰۰	-۵۶۲۹۹۵	۰.۰۰۰۰	-۲.۳۲۷۴۵	۰.۰۰۰۰	-۱۶.۳۹۰۸	۰.۰۰۰۰
آزمون پسران و شین	-۱۵.۰۰۹۰	۰.۰۰۰۰	۲۱.۴۴۹	۰.۰۰۰۰	۰.۲۸۶۳۹	۰.۰۰۰۰	-۸.۹۱۱۱۶	۰.۰۰۰۰
آزمون فیشر	۳۲.۲۲۹	۰.۰۰۰۰	۱۱.۳۱۴	۰.۰۰۹۴	۲۲.۰۵۶۱	۰.۰۰۹۴	۲۳.۹۳۴	۰.۰۰۰۰
آزمون فیشر	۲۸.۲۶۳	۰.۰۰۰۰	۱۰.۹۹۲	۰.۰۱۳۹	۲۲.۲۳۹۵	۰.۰۱۳۹	۲۶.۹۳۱	۰.۰۰۰۰

جدول شماره ۲: ادامه بررسی ایستایی و ناپایداری متغیرهای تحقیق

نوع آزمون	اندازه شعب*		شاخص ریسک*		نرخ تورم*	
	آماره	احتمال	آماره	احتمال	آماره	احتمال
آزمون لوین	-۲۰.۶۷۸۸	۰.۰۰۰۰	-۱۵.۲۱۳۴	۰.۰۰۰۱	-۲.۳۲۷۴۵	۰.۰۱۰۰
آزمون پسران و شین	-۱۴.۰۱۹۰	۰.۰۰۰۰	۲۱.۸۴۹	۰.۰۰۰۱	۰.۲۸۶۳۹	۰.۰۱۲۷
آزمون فیشر	۲۶.۲۳۹	۰.۰۰۰۰	۱۱.۶۵۴	۰.۰۰۹۴	۲۲.۰۵۶۱	۰.۰۵۲۰
آزمون فیشر	۲۸.۴۱۳	۰.۰۰۰۰	۱۰.۸۹۲	۰.۰۰۳۹	۲۲.۲۳۹۵	۰.۰۴۵۲

مأخذ: محاسبات تحقیق

۴-۲- برآورد مدل

اولین گام در تخمین مدل‌های پانل، تعیین این است که مدل بدون عرض از مبدأ یا با عرض از مبدأ برازش گردد. در حالتی که مدل دارای عرض از مبدأ باشد، سؤال بعدی در ارتباط با استفاده از اثرات ثابت یا اثرات تصادفی مطرح خواهد گردید. بنابراین رویه انتخاب مدل به شرح زیر خواهد بود:

برای تشخیص استفاده از داده‌های پانل و مشخص کردن همگن یا ناهمگن بودن داده‌ها از آزمون F لیمر استفاده شده است. در آزمون F لیمر فرض H_0 مبنی بر همگن بودن داده‌ها است و در صورت تأیید این فرض باید تمام داده‌ها با هم ترکیب شده و به وسیله یک

^۱ * بیانگر ایستایی در سطح، ** بیانگر ایستایی با یک تفاضل

رگرسیون کلاسیک تخمین داده‌ها را انجام داد. در غیر این صورت و در صورت رد H_0 باید از تخمین‌زن‌های پانل استفاده شود.

در صورت رد فرضیه H_0 ، برای تخمین مدل باید یکی از روش‌های اثرات ثابت یا اثرات تصادفی استفاده شود. برای تشخیص این موضوع از آزمون هاسمن استفاده می‌شود. فرضیه صفر آزمون هاسمن دلالت بر استفاده از مدل اثرات تصادفی برای تخمین مدل رگرسیون داده‌های پانل است. اگر فرضیه صفر رد شود، از مدل اثرات ثابت استفاده می‌شود.

نتایج آزمون آماره F لیمر برای تشخیص استفاده از مدل‌های پانل در جدول شماره (۳) نشان داده شده است:

جدول شماره ۳: آزمون F جهت انتخاب بین پانل و Pooling

آماره F	درجه آزادی	احتمال	احتمال
۶۸.۳۸۹۶	(۳۷،۳۷۷)	۰.۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰

مأخذ: محاسبات تحقیق

از آنجایی که آماره F در سطح احتمال بالای ۹۹ درصد از لحاظ آماری معنی‌دار است، فرضیه صفر آزمون رد شده و اثرات گروه پذیرفته می‌شود و باید عرض از مبدأهای مختلفی را در برآورد لحاظ نمود.

پس از مشخص شدن اینکه عرض از مبدأ برای تمام شعب مختلف بانک سپه یکسان نیست، از آزمون هاسمن برای انتخاب یکی از روش‌های اثرات ثابت یا تصادفی و تخمین مدل استفاده می‌شود. نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره (۴) ارائه شده است.

جدول شماره ۴: آزمون هاسمن جهت انتخاب بین اثرات ثابت و تصادفی

آماره کای دو	درجه آزادی	احتمال
۵۷.۳۹۸۶۵	۶	۰.۰۰۰۰

مأخذ: محاسبات تحقیق

نتایج بیان شده در جدول بالا نشان می‌دهد که فرضیه صفر آزمون هاسمن مبنی بر استفاده از الگوی تصادفی در سطح اطمینان بالای ۹۵ درصد رد می‌شود و بهترین نوع

برآورد، روش اثرات ثابت می‌باشد. نتایج تخمین مدل با استفاده از روش اثرات ثابت در جدول شماره (۵) نشان داده شده است.

جدول شماره ۵: تأثیر عوامل مؤثر بر مطالبات معوق و سررسید گذشته شعب مختلف بانک سپه به روش اثرات ثابت

متغیر وابسته: میزان مطالبات معوق و سررسید گذشته شعب مختلف بانک سپه				
احتمال	آماره t	خطای انحراف استاندارد	ضرایب	متغیرهای توضیحی
۰.۹۰۶۵۴	۰.۹۶۸۴	۰.۵۲۰۱۸	۰.۵۰۳۷۵۹	ضریب ثابت
۰.۰۰۰۱	۳.۴۰۵۷	۰.۰۱۴۳۷	۰.۰۴۸۹۵۴	کل تسهیلات
۰.۰۳۰۰	-۲.۱۸۷۰	۰.۰۰۵۰۱	-۰.۰۱۰۹۷	نرخ رشد اقتصادی
۰.۰۱۹۰	۲.۵۰۳۹	۰.۰۵۲۲۷	۰.۱۳۰۸۸۴	نرخ سود تسهیلات
۰.۰۳۰۵	۲.۲۳۴۵	۰.۱۰۲۳۰۷	۰.۲۲۸۶۰۹	نرخ تورم
۰.۰۱۰۳	۲.۸۸۱۳	۰.۱۰۹۸۶	۰.۳۱۶۵۴	شاخص اندازه شعبه
۰.۰۳۱۰	۲.۱۸۳۴	۰.۰۹۸۷۶	۰.۲۱۵۶۴	شاخص ریسک
		۰.۹۲۸۷۴۸		R^2
		۰.۹۲۲۲۳۳		Adjusted R^2
		۱.۹۴۳		آماره دوربین-واتسون
		۱۳۸.۱۵۹۰		F-statistic

مأخذ: محاسبات تحقیق

نتایج تخمین مدل با استفاده از روش اثرات ثابت و حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS) به منظور رفع مشکل واریانس ناهمسانی احتمالی، در جدول شماره (۵) ارائه شده است. همان‌طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود نتایج کلی تخمین حکایت از این دارد که ۱- حدود ۰/۹۳ درصد تغییرات متغیر وابسته مدل (مطالبات معوق و سررسید شده شعب مختلف بانک سپه) به وسیله متغیرهای مستقل مدل (کل تسهیلات اعطایی، شاخص ریسک شعب، اندازه شعب، سود تسهیلات، نرخ تورم و نرخ رشد اقتصادی) توضیح داده می‌شود. ۲- براساس آماره F فیشر به دست آمده، کل متغیرهای برآوردی در این مدل از لحاظ آماری در سطح بسیار بالایی معنی‌دار هستند. بنابراین بدون ترس از کاذب بودن نتایج به دست آمده می‌توان به تفسیر نتایج تحقیق پرداخت.

- ۳- آماره دوربین واتسون به دست آمده حاکی از عدم وجود خودهمبستگی سریالی در مدل برآورد شده می باشد.
- ۴- ضریب متغیر میزان کل تسهیلات برابر با ۰/۰۴ و از لحاظ آماری نیز در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. این نتیجه به دست آمده بیانگر اینست که طی دوره مورد بررسی در این مطالعه، با افزایش میزان تسهیلات اعطایی به مشتریان از طرف شعب مختلف بانک سپه، میزان مطالبات معوق و سررسید شده نیز افزایش یافته است.
- ۵- ضریب متغیر نرخ رشد اقتصادی برابر با ۰/۰۱- و به لحاظ آماری نیز در سطح اطمینان بالای ۹۵ درصد معنی دار است. این نتیجه به دست آمده بیانگر اینست که با افزایش فعالیت های اقتصادی و در نتیجه افزایش رشد اقتصادی، میزان درآمد افراد جامعه نیز افزایش یافته و از میزان مطالبات معوق شعب مختلف بانک سپه طی دوره مورد بررسی کاسته می شود. با نگاه به آمار و ارقام نیز می توان گفت وضعیت اقتصادی کشور بر حجم مطالبات معوق بانکها مؤثر بوده است. در سال هایی که رکود اقتصادی داشته ایم یا در دوران هایی که وضعیت بازار سرمایه نابسامان بوده نسبت مطالبات معوق بانکها به کل مطالبات افزایش یافته است. برعکس در سال هایی که اقتصاد ایران وضعیت مناسبی داشته و بازار سرمایه نیز رشد داشته است، نسبت مطالبات معوق بانکها کاهش یافته است.
- ۶- ضریب متغیر نرخ سود تسهیلات اعطایی برابر با ۰/۱۳ و از لحاظ آماری نیز در سطح اطمینان بالای ۹۵ درصد معنی دار است. این نتیجه به دست آمده حاکی از اینست که با افزایش نرخ سود تسهیلاتی اعطایی طی دوره مورد بررسی توان بازپرداخت مشتریان کاهش یافته و این موجب افزایش میزان مطالبات معوق و سررسید شده این بانک گردیده است.
- ۷- ضریب متغیر نرخ تورم برابر با ۰/۲۲ و از لحاظ آماری نیز در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار است. این ضریب به دست آمده نشان دهنده اینست که با افزایش تورم طی دوره مورد بررسی، مشتریان ترجیح می دهند به جای بازپرداخت تسهیلات در خرید کالاهای با دوام و سایر مواردی سرمایه گذاری کنند که سود بیشتری را نصیب آنها خواهد کرد و انگیزه ای برای بازپرداخت تسهیلات ندارند. در نتیجه با افزایش تورم میزان مطالبات معوق نیز افزایش یافته است. افزایش مطالبات معوق بانکی باعث می شود که کنترل

نقدینگی از اختیار دولت خارج شود زیرا نقدینگی با تورم رابطه‌ای مستقیم دارد و با افزایش نقدینگی، باید منتظر افزایش تورم در کشور بود. در واقع در مقابل هر میزان رشد نقدینگی، باید ارائه کالا و خدمات در جامعه افزایش یابد و اگر این توازن ایجاد نشود، تورم شکل خواهد گرفت. بخش عمده‌ای از نقدینگی موجود در جامعه در اختیار بانک‌ها قرار دارد که همین موضوع سبب شده تا بانک‌ها در نظام اقتصادی و تنظیم روابط و مناسبات اقتصادی جامعه نقش مهمی داشته باشند. در این بین چنانچه تسهیلاتی که بانک‌ها ارائه داده باشند، وصول نشود و مجدداً به بانک باز نگردد، در حقیقت این نهاد پولی توانایی اعطای مجدد تسهیلات به دیگر متقاضیان را نخواهد داشت. از طرفی عدم بازگشت منابع به بانک‌ها، افزایش نقدینگی در جامعه را پدید آورده و همان‌طور که به آن اشاره شد افزایش نقدینگی نیز تورم را پدید می‌آورد؛ یعنی بانک‌ها خواسته و ناخواسته به دلیل اعطای تسهیلات و عدم برگشت آن سهمی در ایجاد تورم خواهند داشت.

۸- ضریب شاخص‌های اندازه و ریسک شعب بانک سپه به ترتیب برابر با ۰/۳۱ و ۰/۲۱ می‌باشند و نشان‌دهنده تأثیر مثبت این متغیرها بر حجم مطالبات معوق طی دوره مورد بررسی می‌باشند. ضریب شاخص ریسک نشان‌دهنده اینست که با افزایش ریسک‌پذیری شعب مختلف بانک سپه یا به عبارت دیگر، با افزایش میزان وام‌های اعطایی آنها به دارایی‌های خود بر حجم مطالبات معوق آنها افزوده می‌شود. همچنین هر چقدر شعبه مورد بررسی بزرگتر باشد میزان مطالبات معوق آنها افزایش می‌یابد که یکی از دلایل آن، عدم نظارت و کنترل مناسب در شعبه‌های بزرگتر می‌باشد.

۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به نقش و اهمیت میزان مطالبات معوق و سررسید شده در سلامت نظام بانکی و اقتصاد کشور، در این تحقیق به بررسی و شناخت عوامل مؤثر بر مطالبات سررسید گذشته و معوق شعب مختلف بانک سپه پرداخته شد. نتایج به دست آمده از این تحقیق حاکی از اینست که میزان کل تسهیلات اعطایی شعب مختلف بانک سپه، شاخص ریسک،

اندازه بانک، نرخ تورم و نرخ سود تسهیلات تأثیر مثبت و معنی‌دار بر حجم مطالبات معوق و سررسید شده شعب مختلف بانک سپه طی دوره مورد بررسی داشته است در حالی که رشد اقتصادی تأثیر منفی و معنی‌دار بر حجم مطالبات معوق این بانک‌ها دارد. بدون شک ثبات اقتصادی و خلق فضای مطمئن در اقتصاد، از شرایط اساسی پیشرفت اقتصادی کشور محسوب می‌شود. در مقابل نااطمینانی فضای اقتصاد کلان با تحت تأثیر قرار دادن تخصیص بهینه منابع در افق زمانی کوتاه‌مدت و بلندمدت هرگونه فعالیت اقتصادی را مختل می‌کند. به‌طوری‌که تصمیمات عوامل اقتصادی را دچار نوسان و مختل می‌کند و آن‌ها مجبور می‌شوند تصمیمات اقتصادی خود را پیوسته تعدیل کنند. در چنین شرایطی، هیچ یک از عوامل اقتصادی نسبت به آینده چشم‌انداز روشنی ندارند. مسلماً این مسأله در بخش پولی و مالی اقتصاد بیشتر برجسته می‌شود، چرا که نهادهای پولی و مالی به‌عنوان جزئی از بازار سرمایه به‌شدت نسبت به نااطمینانی حساس هستند. این مسأله به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه مشهودتر است که بازارهای مالی توسعه یافته چون بورس در آنها کارایی لازم را نداشته و به رشد لازم نرسیده و بیشتر سنگینی بار تأمین مالی اقتصادی بر دوش بخش بانکی است، مسلماً در شرایط نااطمینانی و فضای نوسانی حاکم بر اقتصاد کلان کشور، بخش‌های پولی و بانکی نیز دچار مشکل و ناکارآمدی خواهند شد که نمونه برجسته این ناکارآمدی، رشد روزافزون آمار مطالبات غیرجاری در بانک‌های کشورهای در حال توسعه است. با توجه به نتایج حاصل از تحقیق پیشنهادات زیر توسط نویسندگان ارائه می‌شود:

- با توجه به تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک سپه، لذا پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران اقتصادی و مدیران بانک‌ها برای کاهش این مطالبات بانک، تثبیت سیاست‌های اقتصادی و حاکمیت اطمینان در فضای کسب و کار را در اولویت برنامه‌های خود قرار دهند. در این راستا و براساس نتایج تحقیق، پیشنهاد می‌شود نوسانات تورمی و نوسانات تولید ناخالص داخلی و نوسانات تفاوت نرخ سود بازارهای غیرمتشکل و بازار رسمی و البته مقادیر جاری خود این متغیر در دستور کار سیاست‌گذاران عرصه‌های کلان اقتصادی قرار داشته باشد.
- یکپارچه کردن و در دسترس قرار دادن اطلاعات وام‌گیرندگان برای کلیه بانک‌ها و ایجاد بانک اطلاعاتی وام‌گیرندگان.

- پیشنهاد می‌شود در نظام بانکی کشور سیستم متمرکز و تجمیع شده اطلاعات مشتریان ایجاد شود تا به استناد اطلاعات اسبق مشتریان بتوان با استفاده از مدل‌های اعتبارسنجی برای پیش‌بینی احتمال قصور بازپرداخت تسهیلات را طراحی کرد تا از این طریق بتوان عواملی را مدیریت کرد که در حیطه درون سازمانی و برون سازمانی بر تسهیلات و مطالبات معوق بانک‌ها اثر می‌گذارند.

منابع و ماخذ

الف. منابع فارسی

- ۱- احمدیان، اعظم و آزاده داوودی (۱۳۹۱): *اثر نظارت بانکی بر کاهش مطالبات معوق*، فصلنامه حسابداری مدیریت، دوره ۵، شماره ۱۲.
- ۲- اکرامی، محمود و آزاده رهنما اسکی (۱۳۸۸): *بررسی عوامل مؤثر در مطالبات سررسید گذشته و معوق بانک*، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۶، ویژه‌نامه بانک.
- ۳- حیدری، هادی، زهرا زواریان و ایمان نوربخش (۱۳۹۰): *بررسی اثر شاخص‌های کلان اقتصادی بر مطالبات معوق بانک‌ها*، پژوهش‌های اقتصادی، دوره ۱۱، شماره ۱.
- ۴- رستمیان، فروغ و داوود طبسی (۱۳۸۹): *بررسی عوامل مؤثر در ایجاد مطالبات معوق بانک‌های تجاری مناطق آزاد تجاری-صنعتی (مورد مطالعه شعب بانک ملت منطقه آزاد کیش)*، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی (پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی، تابستان ۱۳۸۹، دوره ۲، شماره ۶.

ب. منابع انگلیسی

- 1- Ahmad, A.S., Takeda, C. and Thomas S., (2009): *Bank loan loss provisions: A reexamination of capital management earnings management and signaling effects*, Journal of Accounting and Economics, Vol. 28, No.1, pp. 1-25.
- 2- Babihuga, R., (2007): *Macroeconomic and nancial soundness indicators: An empirical investigation*, IMF working paper, No.115.
- 3- Boudriga, A, Boulila, N and Jellouli, S. (2009): *Does bank supervision impact nonperforming loans: cross-country determinants using aggregate data?*, MPRA Paper No.18068, Octobr 2009.

- 4- Barth, J.R., Caprio, J.R.G. Levine, R. (2012): ***Bank Regulation and Supervision: What Works Best?***, Journal of Financial Intermediation, Vol.13, pp. 205-248.
- 5- Barth, J.R., Dopico, L.G., Nolle, D.E. and Wilcox, J.A. (2012): ***Bank safety and soundness and the structure of bank supervision: A crosscountry analyses***, International Review of Finance, Vol. 3, No. 3-4, pp. 163-188.
- 6- Boubakri, N., Cosset, J.C. and Guedhami, O. (2008): ***Postprivatization corporate governance: The role of ownership structure and investor protection***, Journal of Financial Economics, Vol. 76, No. 2, pp. 369-399.
- 7- Breuer, J.B. (2009): ***Problem bank loans, conflicts of interest, and institutions***, Journal of financial stability, Vol. 2, pp. 266- 285.
- 8- Castro, Vítor (2013): ***Macroeconomic determinants of the credit risk in the banking system: The case of the GIPSI***, Economic Modeling, 31, 672-683.
- 9- Da Silva, Marcos Soares, Divino, Jose Angelo (2013): ***The role of banking regulation in an economy under credit risk and liquidity shock***, North American Journal of Economics and Finance, available at SciVerse ScienceDirect.
- 10- Demirguc-Kunt, A., Detragiache, E., and Tressel, T. (2008): ***Banking on the Principles: Compliance with Basel Core Principles and Bank Soundness***, Journal of Financial Intermediation, Vol. 17, No. 4, pp.511-542.
- 11- Pasiouras, F. (2008): ***International evidence on the impact of regulations and supervision on banks' technical efficiency: An application of two-stage data envelopment analysis***, Review of Quantitative Finance and Accounting, Vol. 30, pp. 187-223.

- 12- Pasiouras, F., Gaganis, C. and Zopounidis, C (2006): ***The impact of bank regulations, supervision, market structure, and bank characteristics on individual bank ratings: A cross-country analysis***, Review of Quntitative Finance and Acconting, Vol 27, No 4, pp 403-438.
- 13- Ngurah, I. Gusti, Mandala, Narindra, Nawangpalupi, Catharina Badra, Rian Praktikto, Fransiscus (2012): ***Assessing Credit Risk: An Application of Data Mining in a Rural Bank, Procedia Economics and Finance***, Volume 4, Pages 406–412.